

**SYSTEMATISATION OF LEGISLATION
IN THE FIELD OF DEFENCE OF UKRAINE
AS A COMPONENT OF LAW-MAKING ACTIVITIES
IN THE SYSTEM OF THE MINISTRY OF DEFENCE
OF UKRAINE**

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА
У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ЯК СКЛАДОВА ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В СИСТЕМІ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

Anastasiia Ostapenko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-602-7-33>

Abstract. Law-making, as a function of the state aimed at forming, improving, and updating the legal system, is realized not only through the creation of new legal acts but also through their review, clarification, annulment, or consolidation. Systematization, as a key instrument of law-making, plays a special role in these processes. The purpose of systematization is not only the internal alignment of regulatory material but also its adaptation to new realities, which is carried out with the help of its own set of tools. *The purpose* of the paper is to investigate the systematization of legislation as a component of general law-making, and to determine the essence, role, features, and main mechanisms of action of legislative systematization in the defense sector of Ukraine. It also seeks to study the experience of organizing and implementing law-making activities within the system of the Ministry of Defense of Ukraine and to provide suggestions for its improvement and optimization. *Methodology.* The research methodology is based on general research methods of analysis and synthesis, induction and deduction, and generalization. The methods of abstraction, modeling, and the functional method were used to formulate proposals based on the research results. *Results.* The research results objectify the systematization of legislation in Ukraine's defense sector

¹ PhD student, National Defence University of Ukraine, Ukraine

not only as a technical and legal instrument for improving the regulatory framework on defense issues but also as a means of implementing the state's military policy. Legislative systematization is considered a continuous cyclical process in which the revision of legislation (legal monitoring) plays a leading role. *Practical Implications.* Improving the organizational and legal tools for ensuring law-making activities within the system of the Ministry of Defense of Ukraine, including the establishment of a continuous process of legislative systematization in the defense sector, will enhance the quality and effectiveness of legal acts and have a positive impact on management decision-making procedures during the implementation of military policy. *Value/Originality.* The focus on the effective implementation of the state's military policy and the need to introduce the latest procedures and scientific developments into the law-making activities of the Ministry of Defense of Ukraine justify the expediency of developing a departmental legal toolkit to regulate these processes, as well as the creation of an auxiliary institution – a unit that would combine analytical, scientific, and actual law-making components in its activities.

1. Вступ

Правотворча діяльність як функція держави, основною метою якої є формування, вдосконалення та оновлення системи національного законодавства, реалізується не лише через створення нових нормативних актів, але й шляхом їх перегляду, уточнення, скасування або об'єднання. Саме систематизація як ключовий інструмент правотворчості відіграє особливу роль в цих процесах. Метою систематизації є не лише внутрішнє узгодження нормативного матеріалу, але і його адаптація до нових реалій, що здійснюється за допомогою власного інструментарію.

В умовах розгортання та загострення збройної агресії Російської Федерації на території України та, як наслідку, зростання обсягу нормативно-правових актів з оборонних питань проблема узгодження та систематизації законодавства у сфері оборони України набуває особливої актуальності. Велика кількість нормативно-правових актів, їх фрагментарність, дублювання положень, а також наявність застарілих або суперечливих норм створюють суттєві перешкоди для ефективної реалізації права, забезпечення юридичної визначеності та стабільності

правової системи держави в цілому. У таких умовах систематизація законодавства виступає важливою складовою правотворчого процесу, покликаною забезпечити належний рівень упорядкування, внутрішньої узгодженості та стабільності нормативно-правової бази у сфері оборони.

Зазначене обумовлює необхідність дослідження процесу систематизації законодавства як складової загальної правотворчості, а також визначення сутності, ролі, особливостей та основних механізмів дії систематизації законодавства у сфері оборони України. Окремої уваги потребує вивчення досвіду організації та здійснення правотворчої діяльності в системі Міністерства оборони України (далі – Міноборони) та надання пропозицій щодо способів її удосконалення та оптимізації.

За допомогою загальних дослідницьких методів аналізу та синтезу, індукції та дедукції, узагальнення доцільно визначити місце та роль систематизації законодавства у складі загальної правотворчості, а також розглянути систематизацію законодавства у сфері оборони України не лише як техніко-юридичний інструмент вдосконалення нормативно-правової бази з питань оборони, а також як засіб реалізації воєнної політики держави. Використання формально-логічного та функціонального методів, методів абстрагування та моделювання дозволять визначити особливості організації та здійснення правотворчої діяльності в системі Міноборони та сформулювати пропозиції щодо удосконалення її організаційно-правового інструментарію, у тому числі налагодження безперервного процесу систематизації законодавства у сфері оборони України. Такі впровадження дозволять підвищити якість та ефективність нормативно-правових актів у сфері оборони України та матимуть позитивний вплив на процедури прийняття управлінських рішень під час реалізації воєнної політики.

Зважаючи на виклики, які постають перед правовою системою України в умовах сучасної воєнно-політичної обстановки та постійних соціальних змін, питання систематизації законодавства у сфері оборони України потребує комплексного осмислення як у теоретичному, так і у практичному вимірах. Крім того, орієнтація на ефективну реалізацію воєнної політики держави та необхідність впровадження новітніх процедур та наукових розвідок у правотворчу діяльність Міноборони

обумовлюють актуальність вивчення систематизації законодавства у сфері оборони України як окремого предмета дослідження.

2. Роль та місце систематизації законодавства у правотворчій діяльності

Одну з найважливіших ролей в процесі регулювання суспільних відносин, у тому числі у сферах національної безпеки і оборони, відіграє такий правовий інститут як “правотворчість”. Щодня йде активний процес створення нових, зміни та скасування наявних правових норм з метою регулювання правовідносин з урахуванням змін у політичній, економічній, соціальній, військовій та інших сферах життя держави.

На тлі всесвітнього мейнстріму, “правотворчість” як юридичне явище в останні роки стало доволі популярним предметом дослідження і для багатьох вітчизняних учених. Зокрема, значний науковий вклад з цього питання зробили Зайчук О., Колодій А., Кот О., Оніщенко Н., Пархоменко Н., Петришин О., Рабінович П., Сердюк І., Скакун О., Скрипнюк О., Тацій В., Шемшученко Ю. та ін. Так, в енциклопедичній літературі під “правотворчістю” розуміють напрям діяльності держави, пов’язаний з офіційним закріпленням норм права шляхом формування приписів, їх зміни, доповнення та скасування [1, с. 51]. Сердюк І. розглядає “правотворчість” як етап процесу правоутворення, що заснована на соціально-правовому досвіді пізнавальної за змістом та правовою за формою юридично-значущої діяльності уповноважених суб’єктів права [2, с. 76]. При цьому автор характеризує таку діяльність як вольову та процедурно-процесуальну, що спрямовується на виявлення потреб та інтересів суспільства, закономірностей його розвитку та їх переведення на мову юридичних принципів і норм, які отримують своє зовнішнє вираження і закріплення в нормативно-правовому акті чи іншому джерелі об’єктивного права. Кот О. та Колодій А. під “правотворчістю” пропонують розуміти організаційно врегульовану, особливу форму діяльності уповноважених суб’єктів, внаслідок якої потреби суспільного розвитку й вимоги справедливості набувають правової форми, що знаходить свій вияв у певному джерелі права (нормативному акті, прецеденті, звичаї тощо) [3, с. 19-20].

Цінність і практична значущість правотворчої діяльності для держави, суспільства та окремої особи зумовлює постійну концентрацію уваги вчених на нагальних проблемах своєчасного удосконалення цієї діяльності відповідно до нових тенденцій і закономірностей суспільного розвитку та покладає відповідальність на суб'єктів правотворчості за ефективність, повноту та своєчасність прийняття й введення в дію нормативно-правових актів. В теорії права правотворчі відносини розглядають як різновид правовідносин, що характеризуються своєю нормативною основою, об'єктом, суб'єктним складом і змістом [4, с. 51].

Мета правотворчої діяльності, окрім безпосереднього розроблення проєктів нормативно-правових актів та їх прийняття (видання), включає додатково планування нормопроектної роботи, ведення обліку нормативно-правових актів та здійснення правового моніторингу. Комплекс цих заходів має циклічну природу, визначає зміст правотворчої діяльності та реалізується учасниками правотворчого процесу (склад яких визначено статтею 4 Закону України “Про правотворчу діяльність” [5]), до яких належать: суб'єкти правотворчої діяльності, суб'єкти правотворчої ініціативи, суб'єкти забезпечення правотворчої діяльності та заінтересовані особи.

Необхідність систематизації законодавства як умови його ефективності пов'язана із такою законодавчою вимогою до змісту нормативно-правового акта, як узгодженість його змісту з іншими нормами права, передбаченою статтею 34 Закону України “Про правотворчу діяльність”. При цьому ця вимога до змісту нормативно-правового акта впливає з такого визначеного у статті 3 Закону України “Про правотворчу діяльність” принципу правотворчої діяльності як принцип системності, за яким правотворча діяльність має гарантувати узгодженість правових норм між собою та відповідність нормативно-правових актів нижчої юридичної сили актам вищої юридичної сили, пріоритетність правових норм спеціального законодавства над правовими нормами загального законодавства, забезпечувати своєчасне прийняття (видання) підзаконних нормативно-правових актів на виконання норм законів України [6, с. 5].

З огляду на зазначене, саме систематизація законодавства України є одним із пріоритетних завдань правотворчої діяльності. Завдяки їй

забезпечується формування цілісної, логічно узгодженої системи нормативно-правових актів та упорядкування змісту цих актів, що дозволяє, на основі фундаментальних правових концепцій, підготувати основні закони та сформулювати концептуальні засади для подальшого розвитку окремих галузей національного законодавства.

Розглядаючи систематизацію законодавства як невід’ємний елемент правотворчої діяльності, варто зауважити, що профільний закон України не містить ані визначення, ані класифікації її видів (способів). Окремі згадки про “систематизацію” у лексичних конструкціях нормативних приписів Закону України “Про правотворчу діяльність” дають підстави вважати досягнення системності законодавства України однією з пріоритетних цілей прийняття зазначеного закону, однак при цьому методологічною основою для вибору шляхів практичного здійснення систематизації національного законодавства все ще залишається наукова доктрина.

Систематизація законодавства одночасно є як метою, так і невід’ємним елементом правотворчої діяльності, її складовою, яка має свої принципи, цілі, зміст, об’єкти і суб’єктний склад.

В юридичній літературі принципи систематизації законодавства пропонується класифікувати на загальні принципи правотворчості, які вбирають у себе основні риси загальних принципів права, та специфічні принципи, які притаманні певній формі систематизації.

Загальні принципи правотворчості чітко визначені у статті 3 Закону України “Про правотворчу діяльність”. До них належать:

- верховенства права, що включає принципи законності, юридичної визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівності перед законом та недискримінації, доступу до правосуддя тощо;
- пріоритетності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини;
- демократичності;
- пропорційності;
- необхідності та обґрунтованості;
- системності;
- наукового забезпечення;
- ресурсної забезпеченості.

Серед специфічних принципів систематизації законодавства можна відзначити такі: повнота, доцільність, оперативність, безперервність, професіоналізм здійснення систематизації, об'єктивність та плановість [6, с. 41-42].

Цілі систематизації, як правило, виникають із проблем, з якими стикаються суспільство і держава на певному етапі свого розвитку, та необхідності їх вирішення правовими засобами. Тобто, зміна правовідносин або поява нових зумовлюють системний перегляд законодавства. На підтвердження цієї тези варто звернутися до положень Закону України “Про правотворчу діяльність” в частині регламентації такої новели законодавства як первинний закон - закон, який системно регулює сферу суспільних відносин. Такий закон приймається у разі: виникнення нової сфери суспільних відносин (наприклад, Закон України “Про основи національного спротиву”); суттєвої зміни суспільних відносин, врегульованих законом (наприклад, Закон України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”); упорядкування або систематизації інших первинних законів (наприклад, Закон України “Про національну безпеку України”, з прийняттям якого втратила чинність низка законів); необхідності за результатами здійснення правового моніторингу. Окремо в законі як вид первинного закону, що створюється шляхом систематизації норм права, розглядається “кодекс”. Відповідно до законодавчого визначення “кодекс” містить загальні засади, на підставі яких він комплексно регулює однорідну сферу суспільних відносин, забезпечуючи стабільність правового регулювання. Кодекс має закріплювати лише основні принципи правового регулювання суспільних відносин, на яких в подальшому будуть базуватися закони, прийняті з метою розвитку положень кодексу у відповідній сфері.

Положення Закону України “Про правотворчу діяльність” не розкривають сутності форм та способів систематизації законодавства, не регламентують порядок її проведення та не висувають вимог щодо результатів такої діяльності. Єдиним продуктом систематизації, щодо якого закон встановлює певні техніко-юридичні та процедурні правила є кодекс. Водночас, у законі цілий розділ присвячено питанню ведення обліку нормативно-правових актів та їх державній реєстрації.

Суб'єкт правотворчої діяльності здійснює облік прийнятих (виданих) ним нормативно-правових актів, забезпечує зберігання їх оригіналів. Міністерство, що забезпечує формування державної правової політики, з моменту введення в дію Закону України “Про правотворчу діяльність” та з набранням чинності “Порядком проведення юридичної (правової) експертизи підзаконних нормативно-правових актів, прийняття рішення про їх державну реєстрацію або про відмову в такій реєстрації, включення їх до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів” [7] буде здійснювати державний облік прийнятих суб'єктами правотворчої діяльності нормативно-правових актів шляхом включення їх до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів у встановлено порядку. Державній реєстрації підлягатимуть підзаконні нормативно-правові акти, які містять одну або більше норм права, мають неперсоніфікований характер і розраховані на неодноразову реалізацію, незалежно від строку їх дії (постійні чи обмежені певним часом) та видів інформації. На державну реєстрацію не будуть подаватися акти: 1) персонального характеру; 2) індивідуальної дії, а також акти, дія яких вичерпується одноразовою реалізацією; 3) оперативного-розпорядчого (разові доручення) та внутрішнього характеру; 4) якими доводяться до відома підприємств, установ та організацій рішення органів вищого рівня; 5) спрямовані на організацію виконання рішень органів вищого рівня і власних рішень суб'єктів правотворчої діяльності, що не містять норм права; 6) відсутність необхідності державної реєстрації яких передбачена законом, зокрема будівельні норми і правила; 7) рекомендаційного, роз'яснювального та інформаційного характеру.

В юридичній літературі, як правило, зустрічаються два підходи щодо розуміння поняття “систематизація законодавства”: субстанційний та діяльнісний. У відповідності до субстанційного підходу систематизація законодавства розглядається як результат узгодження нормативно-правових актів та викладених у них правових норм, унаслідок чого і формується удосконалена система законодавства. Сутність систематизації при такому підході полягає у створенні єдиної, як для унітарної держави, та внутрішньо узгодженої системи національного законодавства, що включає в себе закони, підзаконні нормативно-правові акти та міжнародні правові акти [6, с. 38].

Виходячи з діяльнісного підходу, зміст систематизації становлять самостійні, хоча логічно взаємопов'язані форми правової діяльності, а саме:

1) збирання органами публічної влади, підприємствами, установами і організаціями різної форми власності чинних нормативно-правових актів, їх оброблення і розміщення за певною системою, зберігання, а також видання довідок для зацікавлених органів, установ, окремих осіб за їх запитамі;

2) підготовка і видання різного роду зібрань і збірників нормативних актів;

3) підготовка і прийняття укрупнених актів на базі об'єднання норм розрізнених актів, виданих з одного питання;

4) підготовка і прийняття нових актів, в яких зібрані як старі норми, що виправдали себе, так і нові нормативні приписи [8, с 402–403].

Діяльнісний підхід передбачає розгляд поняття “систематизації законодавства” як певного чітко спланованого процесу з упорядкування системи нормативно-правових актів. Кожен із етапів цієї діяльності повинен здійснюватися комплексно та скоординовано на основі принципу верховенства права та європейських стандартів. Систематизація законодавства передбачає врахування динаміки розвитку суспільних відносин у нашій державі та усунення суперечностей, колізій, повторень, прогалин, неузгодженостей у раніше прийнятих правових актах. Уся юридична інформація, закріплена в актах законодавства, потребує визначеності й організованості, зручності у практичному використанні [6, с. 6].

Зміст систематизації законодавства з точки зору діяльнісного підходу можна розглядати як алгоритм певних дій, які, на нашу думку, умовно можна згрупувати у декілька етапів (вони можуть проходити у різній послідовності, в залежності від передумов та мети проведення систематизації):

I. Підготовчий етап. Постановка завдання.

1. Виявлення проблеми у практиці реалізації нормативно-правових актів (у тому числі за результатами проведення ревізії/правового моніторингу) та пошук шляхів її вирішення.

2. Надання пропозицій щодо вирішення цих проблем, у тому числі шляхом систематизації законодавства.

3. Прийняття управлінського рішення щодо необхідності проведення систематизації законодавства (може бути і першим кроком) та визначення відповідальних виконавців.

4. Внесення пропозицій або змін до плану правотворчої діяльності або плану проведення правового моніторингу (за необхідності).

5. Постановка завдання, визначення мети, завдань, об'єктів та способів систематизації.

II. Аналітичний етап. Надання пропозицій за результатами.

6. Визначення методології систематизації в кожному окремому випадку, а також обрання способів та техніко-юридичних засобів систематизації, планування проведення ревізії законодавства із порушеного питання та/або правового моніторингу з детальним описом кожного підетапу та вибором інструментів.

7. Ревізія законодавства, тобто перевірка законодавства на чинність норм та існування інших суттєвих недоліків.

8. Правовий моніторинг законодавства, тобто оцінка на відповідність його дієвості в сучасних умовах розвитку держави і суспільства. Визначення, чи відповідає нормативно-правовий акт сучасним запитам на регулювання дійсних (реальних) суспільних відносин. Оцінка включає як юридичний критерій щодо якості форми закону, так і соціальний (соціально-політичний) критерій щодо ефективності його змісту. Іншими словами, в кожному конкретному випадку проводиться планування правового моніторингу законодавства з певним, індивідуально визначеним, переліком критеріїв і показників, які дозволять оцінити спроможність правових механізмів, закладених у нормативно-правовому акті (або актах) з проблемного питання, досягти мети (результативність) прийняття цього акта (актів).

8. За результатами ревізії та/або правового моніторингу готується відповідний звіт та пропозиції щодо способів та шляхів вирішення проблемного питання та досягнення мети систематизації.

9. Внесення пропозицій щодо необхідності розробки проєктів нормативно-правових актів.

III. Прийняття рішення. Розробка проєктів нормативно-правових актів.

10. Прийняття управлінського рішення щодо розробки проєктів нормативно-правових актів, внесення змін до плану правотворчої діяльності та визначення відповідальних виконавців.

11. Розробка відповідних концепцій проєктів нормативно-правових актів (за необхідності).

12. Розробка проєктів нормативно-правових актів шляхом застосування правових інструментів систематизації, відповідно до яких можливі варіанти результатів:

- внесення змін до нормативно-правового акта (актів);
- скасування норми (норм) або нормативно-правового акта (актів);
- прийняття у новій редакції нормативно-правового акта (актів);
- розробка нового нормативно-правового акта (актів).

IV. Моніторинг та контроль.

14. Здійснення правового моніторингу реалізації прийнятих (вида-них) нормативно-правових актів.

З огляду на зазначене, особливе значення для здійснення система-тизації має ревізія та правовий моніторинг законодавства.

Деякі науковці ревізію законодавства ототожнюють з упорядку-ванням, визначаючи як окремий її вид за критерієм чинності. Така діяльність полягає в пошуку нормативно-правових актів, які втратили чинність і не були скасовані, та окремих норм права, які також підля-гають скасуванню у зв'язку з дією оновленого правового регулювання [9, с. 65–66, 114–119]. Ревізія визнається обов'язковою підготовчою стадією систематизаційного циклу законодавства, основним завдан-ням якої є звільнення правового масиву від недіючих правових актів шляхом їхнього скасування, а також складання переліку застарілих актів. [10, с. 158]. Риндюк В.І. розглядає ревізію законодавства як тех-ніко-юридичний спосіб упорядкування законодавства та як складову частину систематизації законодавства, один із її інструментів, який доцільно проводити на етапі підготовки різних зібрань законодавства, його інкорпорацією або галузевою кодифікацією [11, с. 25]. Така діяль-ність законодавства спрямована, в першу чергу, на виявлення та усу-нення (ліквідацію) явних недоліків законодавства. Автор висловлює думку, що ревізія законодавства є постійним процесом, ефективним засобом забезпечення якості та ефективності законодавства. Реві-зія законодавства має бути одним із обов'язкових завдань кожного суб'єкта правотворчості в межах їх компетенції, яке доцільно визна-чити та закріпити у відповідних законодавчих актах щодо правового статусу суб'єктів правотворчості [12, с. 237].

Ревізія законодавства, на думку Косовича В.М., є прийомом нормопроєктної (зокрема, кодифікаційної) техніки та невід’ємною складовою правового моніторингу [13, с. 44].

Правовий моніторинг у сучасній вітчизняній правовій доктрині розглядається як потужний інструмент забезпечення якості та ефективності нормативно-правових актів та практики їх реалізації, який дозволяє з’ясувати сучасний стан нормативно-правових актів, оцінити якість та ефективність правового регулювання, виявити ті детермінанти, що впливають на їх фактичне втілення [14, с. 28]. Сучасні українські дослідники під правовим моніторингом розуміють вид правового контролю, який уявляє собою реалізацію сукупності засад, підходів, принципів та методів з метою отримання знань про якість та ефективність нормативно-правових актів, норм права, що у них викладені, реалізацію їх у правових відносинах, удосконалення нормативно-правових актів, правореалізаційної практики, правової системи у цілому [15, с. 98].

Основні положення щодо проведення правового моніторингу визначаються у розділі XII Закону України “Про правотворчу діяльність”. Під правовим моніторингом закон розуміє систематичну комплексну контрольну діяльність, спрямовану на відстеження, аналіз та оцінку реалізації прийнятих нормативно-правових актів щодо:

- уведення їх у дію в повному обсязі (набрання нормативно-правовими актами чинності, реалізації норм права, викладених у їх перехідних положеннях, прийняття (видання) підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію нормативно-правових актів, щодо яких проводиться правовий моніторинг) – перевіряється шляхом проведення юридичної оцінки нормативно-правових актів;

- досягнення запланованих цілей нормативно-правового регулювання, їх впливу на суспільство та (або) на окремі соціальні групи, сектори чи галузі, а також визначення соціальних, правових, політичних, економічних, екологічних, адміністративних та (або) інших можливих запланованих наслідків чи виявлення незапланованих наслідків – перевіряється шляхом проведення оцінки ефективності реалізації нормативно-правових актів.

Правовий моніторинг, так само як і ревізія законодавства, є поетапним процесом (ст. 68 “Про правотворчу діяльність”). Однак, вище-

зазначене ілюструє, що за своєю природою правовий моніторинг є ширшим за зміст ревізії законодавства. Ревізія законодавства за своєю сутністю близька до юридичної оцінки нормативно-правового акта в розумінні положень Закону України “Про правотворчу діяльність”.

На відміну від правотворчості у її класичному розумінні, яка носить суто офіційний характер, систематизація законодавства є комбінацією офіційної та неофіційної діяльності, що значно розширює її суб’єктний склад.

Неофіційні облік та інкорпорацію, результати яких не потребують формалізації, можуть здійснювати будь-які заінтересовані учасники суспільних відносин, спираючись на власні погляди та переконання у процесі здійснення систематизації нормативно-правових актів, адже регламентація цих процесів лежить поза межами правового регулювання правотворчої діяльності та ґрунтується лише на теоретико-методологічних засадах юридичної науки.

Що стосується офіційної систематизації законодавства, на її здійснення уповноважені лише визначені Законом України “Про правотворчу діяльність” суб’єкти. Поділ правотворчих повноважень здійснюється на основі конституційного принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову та принципу законності, відповідно до якого органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Спираючись на результати проведених наукових досліджень юридичної категорії “систематизація законодавства”, можемо резюмувати, що її можна розглядати у двох узагальнених аспектах: 1) як результат узгодження нормативно-правових актів та викладених у них правових норм, унаслідок чого формується удосконалена система законодавства; 2) як процес, сутність якого полягає у комплексі системних та систематичних дій, спрямованих на безперервне удосконалення національного законодавства, та який включає в себе елементи правового моніторингу, тобто контролю поточного стану законодавства та ефективності його реалізації, та власне систематизації як засобу юридичної техніки.

3. Систематизація законодавства у сфері оборони України як засіб реалізації воєнної політики

Спираючись на загально-науковий доробок результатів дослідження запропонованої юридичної категорії систематизацію законодавства у сфері оборони України можна в цілому розглядати як нормотворчу або техніко-юридичну діяльність, яка здійснюється у різних формах як загальними, так і спеціально уповноваженими суб'єктами з метою упорядкування і вдосконалення правових норм та створення системи ефективного правового регулювання сферою оборони держави [16, с. 428].

Розглядаючи поняття “оборона” як ядро цього дослідження, яке відповідно до Закону України “Про оборону України” [17] визначається як система різноманітних, у тому числі правових, заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту, варто окрему увагу приділити дослідженню змісту правових заходів та їх співвідношенню з систематизацією законодавства. Принагідно відмітимо безпрецедентне значення саме правових заходів в системі оборони держави, які є першочерговими та утворюють нормативний фундамент для реалізації всіх інших оборонних заходів.

Козаченко О.В. розглядає зміст поняття “правові заходи” з точки зору таксономії (науки про принципи та способи класифікації й номенклатури складноорганізованих ієрархічних систем дійсності: організаційного світу, об'єктів географії, геології, мовознавства, суспільства тощо; синонім понять “систематика”, “класифікація”) як окрему соціально-правову сутність та визначає їх як систему засобів та способів впливу, передбачених нормами права. Всі заходи правового підтипу, відповідно до підходу автора, можуть бути розділені на два класи: публічно-правові та приватноправові заходи [18, с. 255-257].

Нерідко в юридичній літературі правові заходи, поряд з правовими засобами, визначають як частину правового забезпечення [19, с. 40], яке, зокрема, включає систему нормативно-правових актів, які регулюють відповідну сферу суспільних відносин, механізми правового впливу тощо. Якщо розглядати сферу оборони як частину державного управління, яке за загальним правилом регулюється нормами адміністративного права, то можна підсумувати, що правові заходи з оборони

держави носять здебільшого публічно-правовий характер, яким при-
таманний імперативний метод правового регулювання. Формалізовані
правові механізми відіграють фундаментальну роль у процесі форму-
вання компетенції органів управління обороною держави та процедур
прийняття управлінських рішень в межах реалізації воєнної політики
держави. У цьому контексті процес створення системи дієвих норма-
тивно-правових актів у сфері оборони України можна розглядати як
один з правових заходів реалізації воєнної (оборонної) політики дер-
жави, предмет якої має триєдину природу: запобігання виникненню
воєнних конфліктів, підготовку держави до участі в них і застосу-
вання воєнної сили з метою захисту власних національних інтересів
[20, с. 28]. При чому результат такої діяльності – уніфіковану та упо-
рядковану систему законодавства у сфері оборони України – доцільно
визнати правовим засобом реалізації державної воєнної (оборонної)
політики. Отже, загалом здійснення правотворчої діяльності у сфері
оборони України є складовою загального забезпечувального меха-
нізму формування та реалізації воєнної (оборонної) політики держави.

Систематизація законодавства, поряд з правовим моніторингом,
юридичним плануванням і прогнозуванням, юридичною технікою і
правовою експертизою, на погляд Тернавської В.М., є правовим засо-
бом реалізації правотворчої діяльності як основної мети конституцій-
но-правової політики України. Затребуваність суспільством правових
засобів у процесі упорядкування політичних і соціально-економічних
відносин зумовлюється тим, що, на відміну від політичних, мораль-
них, релігійних та інших соціальних інструментів, саме правові засоби
є ефективними інструментами виконання поставлених соціальних
задач, оптимального задоволення законних інтересів та вирішення
конфліктів у правовий спосіб. Тернавська В.М. зауважує, що одні пра-
вові засоби є засобами формування правової політики, інші – засобами
реалізації, в той час, як треті виконують функцію засобів і формування,
і реалізації правової політики [21, с. 26, 28].

Розглядаючи систематизацію законодавства як правовий засіб ре-
алізації правової політики Обушенко Н.М. визначив її основні завдання,
а саме:

- усунення колізій, застарілих і дублюючих норм;
- забезпечення уніфікації законодавства у певній сфері права;

- зменшення масиву нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання конкретної сфери суспільних правовідносин;
- упорядкування правових норм за певними критеріями;
- забезпечення зрозумілості та прозорості правових норм;
- поліпшення якості й ефективності нормотворчої діяльності уповноважених органів державної влади;
- створення рівного для всіх громадян доступу до нормативно-правової бази держави;
- підвищення правової культури громадян [22, с.72].

З огляду на зазначене, “систематизацію законодавства у сфері оборони” в широкому розумінні можна розглядати як юридичну діяльність, що носить здебільшого забезпечувальний характер стосовно коректного та ефективного здійснення правових заходів з оборони держави. Іншими словами, в практичній площині систематизацію законодавства у сфері оборони України можна визначати як один із інструментів забезпечення здійснення правових заходів з оборони держави, зокрема, та реалізації функції держави з оборони в цілому.

Водночас, у вузькому значенні, в залежності від мети і завдань систематизації законодавства у сфері оборони пропонуємо розглядати її у двох основних аспектах:

- інтерпретувати її як сукупність способів узгодження норм права та/або нормативно-правових актів з метою побудови дієвої системи законодавства у сфері оборони держави (носить здебільшого техніко-юридичний характер) та обліку нормативно-правових актів з метою узагальнення інформації про них. Така діяльність орієнтована на отримання певного результату, тобто продукту систематизації (здебільшого таким продуктом є нормативно-правовий акт або база даних (реєстр) нормативно-правових актів);
- розглядати її як спосіб безперервного удосконалення законодавства з метою підтримання його в актуальному стані, вчасного виявлення проблемних питань та їх усунення (носить систематичний, послідовний характер, розглядається як поетапна, циклічна діяльність у складі загальної правотворчості).

4. Сучасний стан та перспективи здійснення систематизації законодавства у сфері оборони України в системі Міноборони

Правотворчі повноваження у сфері оборони України має широке коло суб'єктів, однак, в межах нашого дослідження, пропонується зосередити увагу на організації правотворчої діяльності в Міноборони як головного органу в системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період.

Міноборони розробляє проекти законів України, які вносяться на розгляд Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи Президентом України [23] та Кабінетом Міністрів України, а також акти Президента України та Кабінету Міністрів України. В межах своїх повноважень Міноборони видає накази [24]. В разі, якщо вони містять одну або більше норм, що зачіпають права, свободи, законні інтереси і стосуються обов'язків громадян та юридичних осіб, такі накази підлягають обов'язковій державній реєстрації [25]. Накази Міноборони, які відповідно до закону є регуляторними актами, готуються з урахуванням вимог Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності".

Крім того, Міноборони видає інші акти, які носять службовий характер або регулюють питання внутрішньої діяльності міністерства і Збройних Сил України в загальному. З питань забезпечення організаційних заходів в апараті Міноборони Міністр видає директиви, а з питань реформування та розвитку Збройних Сил та Держспецтрансслужби, їх бойової і мобілізаційної готовності, готовності Держспецтрансслужби до виконання завдань за призначенням, оперативної та бойової підготовки, підготовки особового складу Держспецтрансслужби, здійснення організаційних заходів та інспектування – спільні з Головнокомандувачем Збройних Сил та Головою Адміністрації Держспецтрансслужби накази і директиви.

Серед завдань Міноборони в контексті формування та реалізації державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період визначено забезпечення нормативно-правового регулювання у підконтрольних сферах [24] та узагальнення практики застосування

законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проєктів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України [26]. Наведені завдання безумовно є елементами правотворчої діяльності, однак наразі їх виконання у системі Міноборони на належному рівні не організовано, функціонально розосереджено по різних структурним підрозділам та, здебільшого, позбавлено участі наукової спільноти.

До системи Міноборони входять: Апарат Міноборони, Генеральний штаб Збройних Сил України, Головне управління розвідки, Державна спеціальна служба транспорту, Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили, Десантно-штурмові війська, Сили спеціальних операцій, Сили територіальної оборони, Сили безпілотних систем, Сили підтримки, Сили логістики, Медичні сили, Війська зв'язку та кібербезпеки [27]. Більшість структурних підрозділів за напрямом своєї діяльності уповноважені на участь у розробці проєктів законів України, актів Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, здійснення в установленому порядку їх погодження та супроводження, узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до їх компетенції, та розробку пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, підзаконних нормативно-правових актів.

Генеральний штаб Збройних Сил України в межах своєї правотворчої компетенції здійснює розроблення проєктів наказів і директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України з питань оборони. Здійснює облік та зберігання наказів і директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. Генеральний штаб узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, та розробляє пропозиції щодо його вдосконалення, а також проєкти законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів та директив Міноборони, наказів та директив Міністра оборони України, наказів та директив Головнокомандувача Збройних Сил України, наказів та директив Генерального штабу [28].

Департамент юридичного забезпечення Міноборони як головний підрозділ серед юридичних служб системи Міноборони у своїй діяль-

ності керується нормами Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. № 1040 (зі змінами) [29] та Положення про Департамент юридичного забезпечення Міноборони [30].

Аналіз норм Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади дає підстави вважати, що юридична служба є основним підрозділом органу державної влади у сфері здійснення правотворчої діяльності. Юридична служба розробляє та бере участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів з питань, що належать до компетенції органу виконавчої влади, її погодження та пропозиції щодо видання відповідного нормативно-правового акта є обов'язковими для розгляду керівником органу виконавчої влади. Проводить юридичну експертизу проєктів нормативно-правових актів, підготовлених структурними підрозділами органу виконавчої влади, гендерно-правову та антидискримінаційну експертизу цих проєктів, а також здійснює у межах своєї компетенції заходи щодо адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Юридична служба разом із структурними підрозділами органу виконавчої влади наділена повноваженнями, що становлять зміст правового моніторингу, а саме:

- здійснює перегляд нормативно-правових актів та інших документів з метою приведення їх у відповідність із законодавством та інформує керівника органу виконавчої влади про необхідність вжиття певних правових заходів з метою удосконалення законодавства;
- узагальнює практику застосування законодавства у відповідній сфері, готує пропозиції щодо його вдосконалення, подає їх на розгляд керівника органу виконавчої влади для вирішення питання щодо підготовки проєктів нормативно-правових актів та інших документів;
- проводить аналіз результатів господарської діяльності органу виконавчої влади, вивчає умови і причини виникнення непродуктивних витрат, порушення договірних зобов'язань, а також стан дебіторської та кредиторської заборгованості;
- аналізує матеріали, що надійшли від правоохоронних і контролюючих органів, результати позовної роботи, а також отримані за результа-

тами перевірок, ревізій, інвентаризацій дані статистичної звітності, що характеризують стан дотримання законності органами виконавчої влади.

Юридична служба з метою забезпечення своєї діяльності наділена повноваженнями щодо отримання в установленому порядку необхідних документів, інформації, довідок, розрахунків, інших матеріалів від посадових осіб територіальних органів, а також залучення за згодою керівників структурних підрозділів органу виконавчої влади спеціалістів з метою підготовки проєктів нормативно-правових актів та інших документів, а також розроблення і здійснення заходів, які проводяться юридичною службою відповідно до покладених на неї завдань.

З метою систематизації нормативно-правових актів у визначеній сфері юридична служба веде облік актів законодавства і міжнародних договорів України, забезпечує підтримання їх у контрольному стані та зберігання, збирає інформацію про офіційне оприлюднення актів законодавства в друкованих виданнях.

З огляду на зазначене, відповідно о Положення, основним завданням Департаменту юридичного забезпечення є планування та координація законопроектної та нормотворчої роботи Міноборони, за результатами узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до компетенції Міноборони, та надання керівництву пропозиції щодо удосконалення законодавчих та підзаконних актів. Департамент розробляє проєкти законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, а також наказів Міноборони з питань, що належать до компетенції Департаменту. Разом з тим організовує роботу і бере участь у розробленні в Міноборони проєктів законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, а також наказів Міноборони з питань, що належать до компетенції Міноборони, проводить юридичну, гендерно-правову і антидискримінаційну експертизу таких актів.

Департамент наділений всією повнотою повноважень юридичної служби органу виконавчої влади, у тому числі щодо здійснення заходів щодо збору, аналізу та узагальнення інформації про практику застосування законодавства у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва, надання пропозицій щодо його удосконалення, здійснення в межах компетенції заходів щодо адаптації законодавства у визначених сферах до законодавства Європейського Союзу.

Департамент під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє зі структурними підрозділами Міноборони, органами військового управління Збройних Сил України та Держспецтрансслужбою, а також державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, та тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій.

Департамент має доступ до використання електронних баз даних Міноборони, Збройних Сил та Держспецтрансслужби. Крім того, наділений правом отримувати інформацію, документи та матеріали від посадових осіб структурних підрозділів Міноборони, Збройних Сил, Держспецтрансслужби, органів військового управління, установ та організацій, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти Міноборони, а також залучати в установленому порядку їх фахівців, ініціювати скликання нарад, створення комісій, робочих груп тощо.

Департаменту підпорядковується та підконтрольне Головне управління військової юстиції, що, відповідно до свого Положення [31], окрім претензійно-позовної роботи, уповноважене здійснювати аналіз та узагальнення результатів позовної роботи в Міноборони, практики застосування судами та іншими державними органами законодавства у відносинах, стороною (третьою особою) в яких є Міноборони, підготовку за їх результатами статистичної звітності, аналітичних матеріалів та рекомендацій. Крім того, Головне управління бере участь у розробці та погодженні проєктів законодавчих та інших нормативно-правових актів за напрямом діяльності управління, зокрема щодо розвитку системи військової юстиції.

Не зважаючи на те, що кожен підрозділ в системі Міноборони є учасником правотворчої діяльності з питань, що належать до їх компетенції, однак, ведучи мову про функцію збору інформації про практику застосування законодавства з питань правового і соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, ключовими підрозділами є: Департамент соціального забезпечення, Управління по роботі зі звер-

неннями громадян та доступу до публічної інформації, Центральне управління захисту прав військовослужбовців та ін.

Отже, виходячи із зазначеного можна стверджувати, що система Міноборони є досить розгалуженою за структурою та багатовекторною за напрямками діяльності. Однак, кожний її структурний підрозділ бере безпосередню чи опосередковану участь у правотворчій діяльності, зокрема, щодо узагальнення практики застосування законодавства, планування законотворчої та нормотворчої роботи та розробки проєктів нормативно-правових актів відповідно до напрямів їхньої діяльності.

Проводячи паралель із сутністю правотворчої діяльності в розумінні частини першої статті 2 Закону України “Про правотворчу діяльність”, яка здійснюється з метою: планування розроблення та прийняття (видання) нормативно-правових актів; розроблення проєктів нормативно-правових актів; прийняття (видання) нормативно-правових актів; ведення обліку нормативно-правових актів; здійснення правового моніторингу, – можна констатувати, що у системі Міноборони правотворча діяльність формально здійснюється у повному обсязі, однак на належному рівні не організовано та не забезпечено її системне та систематичне здійснення. Зокрема, не формалізовано порядок проведення правового моніторингу та не визначено відповідний підрозділ, який би не факультативно, а на професійній основі спеціалізувався би на здійсненні правотворчої діяльності в цілому, у тому числі відповідав би за проведення правового моніторингу нормативно-правових актів з питань, що належать до компетенції Міноборони.

На сьогодні основним підрозділом, на який покладено обов’язок здійснення координації та контролю за процесом нормотворчої діяльності у системі Міноборони, є Департамент юридичного забезпечення Міноборони. Однак, чисельності підрозділу, відповідального за правотворчу діяльність у департаменті, критично не вистачає для забезпечення професійного та ефективного супроводження цього процесу за все Міноборони та Збройні Сили України. Здебільшого його робота зводиться до проведення юридичної, антидискримінаційної та гендерно-правової експертизи, що, безумовно, неналежним чином впливає на підвищення якості підготовлених проєктів нормативно-правових актів.

На сьогоднішній день систематизація нормативно-правових актів у Департаменті юридичного забезпечення здійснюється у формі нефор-

мального електронного обліку шляхом ведення так званого Довідника наказів Міноборони, у якому на постійній основі оновлюється інформація щодо актуального стану цих актів. Облік здійснюється в хронологічному порядку та є різновидом карткового обліку. Довідник вміщує інформацію щодо основних реквізитів наказів, фактів внесення до них змін або їхнього скасування. Тексти наказів у Довіднику відсутні, за зберігання та систематизацію їхніх оригіналів відповідає Департамент інформаційно-організаційної роботи і контролю Міноборони. Окрім того, цей департамент здійснює моніторинг та контроль стану виконання в Міноборони законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів Міноборони тощо.

Серед негативних аспектів практики обліку законодавства у сфері оборони України у системі Міноборони можна відмітити відсутність єдиної інформаційно-технічної системи, яка б вміщала не тільки реквізити, але й актуальні тексти всіх нормативних і правових актів з питань оборони, що підготовлені як всередині системи Міноборони, так й іншими суб'єктами правотворчої діяльності. Доречно було б розробити внутрішньовідомче програмне забезпечення, яке б полегшило пошук та доступ до нормативного матеріалу не тільки юристам, але й усім співробітникам системи Міноборони. Розподіл нормативно-правових актів за інститутами або конкретними питаннями правового регулювання, за суб'єктами підготовки проєктів актів, можливість пошуку за ключовими словами, доступ до результатів узагальнення судової практики та інші корисні опції значною мірою оптимізували б роботу підрозділів та підвищили рівень професіоналізму кадрів системи Міноборони. Цікавим прототипом такого програмного забезпечення можна вважати онлайн-програму ActiveLex (проєкт “Військовий юрист”), яка позиціонується як інформаційно-аналітична система, що включає: відомчі накази, інструкції, положення, затверджені Міноборони та Генеральним штабом, окремими армійськими підрозділами і формуваннями; рішення судів України з розгалуженою системою пошуку; правові позиції Верховного Суду; зразки процесуальних документів тощо. Однак, система має декілька негативних аспектів. По-перше, вона функціонує переважно на комерційній основі і дає доступ всім своїм зовнішнім користувачам, тому більше орієнтована на військових адвокатів, ніж на юристів системи Міноборони. По-друге, ідея внутрішнього напов-

нення бази хоч і має великий потенціал до розвитку, втім наразі містить численні прогалини та потребує значного доопрацювання.

До сфери управління Міноборони та Збройних Сил України входить система вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та науково-дослідних установ, які уповноважені на здійснення функцій суб'єктів забезпечення правотворчої діяльності.

З огляду на зазначене, можна зробити висновок, що Міноборони є учасником правотворчої діяльності з повною правосуб'єктністю, що виражається у поєднанні функцій суб'єкта правотворчої діяльності (що видає власні нормативно-правові акти у формі наказів і директив), суб'єкта правотворчої ініціативи (як розробник проєктів законів та підзаконних актів Президента України та Кабінету Міністрів України) та суб'єкта забезпечення правотворчої діяльності (в системі якого є власний кадровий та матеріально-технічний потенціал для виконання завдань наукового, юридичного, експертного, консультативного, технічного та інших видів забезпечення правотворчого процесу).

З-поміж іншого можна назвати низку факторів, які спричиняють негативний вплив на процес правотворчості в системі Міноборони в цілому:

1. Відсутність відокремленого підрозділу в системі Міноборони, який професійно, систематично, на постійній основі виконував би завдання, пов'язані з правотворчою діяльністю.

2. Відсутність офіційно впровадженого механізму здійснення правового моніторингу, за допомогою якого на основі аналітичних даних було б можливо показати ефективність та результативність діючих нормативно-правових актів, а також формувати конструктивно обґрунтовані підстави для планування подальшої правотворчої роботи в системі Міноборони.

3. Низький рівень зацікавленості відомства у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації працівників, які безпосередньо виконують завдання у сфері правотворчості, шляхом направлення їх на навчання у відповідні профільні державні установи або організації подібних наукових заходів, курсів, зустрічей, форумів на базі установ і закладів вищої освіти, що належать до сфери управління Міноборони та Збройних Сил України.

Питання щодо комплексного удосконалення інституційного забезпечення правотворчої діяльності в системі Міноборони піднімалося неодноразово як на рівні керівництва юридичної служби, так і на рівні керівництва Міноборони. Однак, події лютого 2022 року змусили змінити вектор роботи Міноборони на негайне задоволення потреб оборони та вирішення більш важливих на той час проблем.

Разом з тим, прийняття Закону України “Про правотворчу діяльність” зумовило необхідність удосконалення організаційно-правового інструментарію здійснення правотворчої діяльності в системі Міноборони. Законом запроваджено низку новел у сфері правотворчої діяльності, зокрема обов’язковим стало здійснення правового моніторингу прийнятих нормативно-правових актів, розробка Наукової концепції розвитку законодавства України, у визначених законом випадках – розробка документів публічної політики тощо. Окрім того, закон прямо передбачив здійснення правотворчої діяльності з дотриманням принципів системності та наукового забезпечення, що особливо актуалізувало процес відновлення ініціативи створення спеціально уповноваженого підрозділу з виконання завдань правотворчості в Міноборони.

Особливий внесок щодо обґрунтування доцільності та необхідності створення такого підрозділу, який би належним чином здійснював наукове, юридичне, експертне, консультативне, технічне та інші види забезпечення правотворчого процесу Міноборони, належить Котляренку О.П. Найбільш прийнятним варіантом вирішення цього питання науковець вбачає у створенні Науково-методичного центру забезпечення правотворчої діяльності Міноборони, підпорядкованого Департаменту юридичного забезпечення Міноборони. До функціоналу Центру автор пропонує включити: 1) планування правотворчої діяльності Міноборони; 2) підготовку проєктів нормативно-правових актів; 3) розробку проєктів документів публічної політики; 4) проведення експертиз проєктів нормативно-правових актів; 5) правовий моніторинг нормативно-правових актів; 6) ведення обліку нормативно-правових актів Міноборони. Загальна чисельність Центру за задумом автора має складатися із 42 осіб, з них: наукових посад – 33; інші посади спеціалістів – 9. На думку Котляренка О.П., реалізація такої ініціативи сприятиме підвищенню якості та ефективності реалізації нормативно-правових актів у сфері оборони України, а також налагодженню

функціонування механізму гармонізації законодавства України із законодавством держав-членів НАТО у сферах національної безпеки і оборони [32, с. 65-67].

В цілому, ініціативу Котляренка О.П. щодо створення такого допоміжного підрозділу вважаємо своєчасною та актуальною, однак завдання щодо підготовки проєктів нормативно-правових актів, яке покладається на відділ складом 6 осіб, вважаємо доволі об'ємним з огляду на широке коло питань правового регулювання, що входить до компетенції Міноборони, та відносно повної правосуб'єктності більшості підрозділів системи Міноборони щодо розробки проєктів нормативно-правових актів. В якості альтернативи пропонуємо звужити це завдання до формулювання: “наукове супроводження процесів підготовки проєктів нормативно-правових актів” [33, с. 52], – при цьому процедури погодження проєктів нормативно-правових актів та подальшого їх супроводження до прийняття (видання) суб'єктом правотворчої діяльності залишити за відповідальними виконавцями відповідно до напрямів їхньої діяльності.

Якщо сутністю та головною метою правотворчої діяльності є створення норм права та оформлення їх у нормативно-правові акти, то одним із основних інструментів забезпечення якісної та ефективної правотворчості, а також важливим етапом систематизації законодавства є проведення правового моніторингу.

Правовий моніторинг у сфері оборони України є видом правового контролю, під яким розуміється сукупність засад, підходів, принципів та методів, які застосовуються з метою отримання знань про якість та ефективність нормативно-правових актів, норм права, що у них викладені, реалізацію їх у правових відносинах, підвищення якості та ефективності нормативно-правових актів, що врегульовують систему політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту [34, с. 151].

Для сфери оборони України найбільш прийнятним для застосування є широке розуміння правового моніторингу, що включає як загальний моніторинг, який охоплює реалізацію усієї системи нормативно-правових актів, так і точковий моніторинг, у процесі якого з'ясовується

якість та ефективність реалізації конкретного нормативно-правового акта, його певної частини або частин, окремих норм права, оскільки оборона України це надзвичайно масштабне та системне політико-правове явище [34, с. 152].

Якщо говорити про правовий моніторинг як перспективний напрям правотворчої діяльності, варто звернути увагу на досвід його впровадження в системі Міністерства юстиції України (далі – Мін’юст), зокрема саме на його організаційно-правові аспекти. Аналізуючи порядок проведення правового моніторингу у сферах судоустрою та судочинства, кримінальної юстиції, доступу громадян до правосуддя та безоплатної правничої допомоги, здійснення адвокатської діяльності, судово-експертної діяльності, організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) та банкрутства [35], варто зауважити, що відповідальним підрозділом за здійснення правового моніторингу у цих сферах визначено Директорат правосуддя та кримінальної юстиції Мін’юсту, який узагальнює інформацію, надану структурними підрозділами Мін’юсту та Координаційним центром з надання правничої допомоги. Інформація щодо наявних проблем також може надходити від головних управлінь Директорату, підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління Мін’юсту, та з онлайн-платформи для збору та аналізу інформації. Для обробки, узагальнення та систематизації інформації у Директораті утворюються експертні групи відповідно до сфер правового моніторингу.

Спираючись на досвід Мін’юсту, з метою реалізації вимог Закону України “Про правотворчу діяльність” та впровадження у Міноборони моніторингу якості та ефективності реалізації нормативно-правових актів у сфері оборони України науковцями Національного університету оборони України розроблено проєкт наказу Міноборони “Про затвердження Порядку здійснення правового моніторингу у сфері оборони України”. Здійснення правового моніторингу згідно з цим Порядком покладено на Науково-методичний центр забезпечення правотворчої діяльності Міноборони. За задумом розробників роботу центру має координувати та спрямовувати заступник Міністра оборони України, який також уповноважений визначати найбільш важливі та актуальні проблеми у сфері оборони, які потребують опрацювання під час щорічного або оперативного правового моніторингу.

За своєю природою правовий моніторинг здебільшого є різновидом аналітичної роботи, яка полягає у вивченні, перетворенні і осмисленні великих обсягів різномірної інформації з метою глибокого і цілісного розуміння структури, закономірностей зміни об'єкта моніторингу відповідно до умов середовища його функціонування. У той же час підготовка документів публічної політики та розробка основних законів та інших фундаментальних нормативно-правових актів потребують проведення попереднього наукового аналізу проблем правового регулювання, існуючого досвіду та альтернативних шляхів їх вирішення.

У цьому контексті, розглядаючи законодавство у сфері оборони України як засіб реалізації воєнної політики та як інструмент прийняття управлінських рішень, варто звернути увагу на погляди Поліщука О.М., Свешнікова С.В. та Бочарнікова В.П. щодо побудови системи аналітичної підтримки формування воєнної політики України в частині інституційного забезпечення. Науковці обґрунтовують доцільність та раціональність поєднання наукової та аналітичної роботи в процесі прийняття управлінських рішень з огляду на те, що незважаючи на первинне значення аналітичної роботи як інструмента вивчення, перетворення і осмислення інформації для прийняття рішень, методи, якими вона користується, створюються та проходять апробацію завдяки саме науковій роботі [36, с. 334].

Принцип невід'ємного поєднання наукової та аналітичної складових в системі підтримки прийняття рішень в сфері воєнної політики може бути застосовано для вироблення концептуального підходу до побудови структури та функціонального наповнення допоміжного підрозділу з питань правотворчої діяльності в системі Міноборони (робоча назва – Центр забезпечення правотворчої діяльності Міністерства оборони України (далі – Центр забезпечення правотворчості)). Проводячи аналогію між процесами ведення воєнної політики і дією законодавства у сфері оборони України та враховуючи, що ефективність останнього залежить від правильної оцінки “зовнішнього середовища” (проблем життєдіяльності суспільства і держави) та вибору дієвих інструментів (правових засобів та механізмів) для їх вирішення (що виражається через владне волевиявлення уповноважених суб'єктів правотворчої діяльності – у формі нормативно-правових актів), прихо-

димо до висновку про схожість основних алгоритмів їхньої дії, що дає підстави припускати можливість застосування інституційної моделі, запропонованої для підтримки формування воєнної політики України, у процесі забезпечення правотворчої діяльності в системі Міноборони. Варто зауважити, що, на думку авторів, одним з основних факторів обґрунтування необхідності створення аналітичного підрозділу з питань воєнної політики (аналітичного центру) визначено неспроможність фахівців держаних органів, які беруть участь у підготовці воєнно-політичних рішень, здійснювати одночасно з функціональними (посадовими) обов'язками якісну аналітичну роботу через брак часу та відсутність належної спеціалізації. Такий центр, за задумом науковців, має складатися з двох підрозділів: аналітичного та наукового, – адже створення центру з виключно аналітичними функціями чи покладення аналітичної роботи на науковий підрозділ може призвести до розриву єдиного управлінського процесу і зменшенню ефективності управління.

Керуючись системним методом дослідження щодо формування воєнної політики авторами виділено принципи роботи аналітичного центру, які також можуть бути покладені в основу роботи Центр забезпечення правотворчості, а саме: об'єктивності, всебічності і конкретно-історичного підходу щодо здійснення всебічного глибокого аналізу об'єкта дослідження; конкретності та інформованості щодо вибору даних для аналізу; повноти, комплексності та системності щодо забезпечення збалансованості та всебічності опрацювання всіх значущих елементів дослідження; прогностичності щодо довгострокового та далекоглядного характеру результатів дослідження об'єкта; оперативності і безперервності процесу аналізу об'єкта дослідження; верифікації щодо зіставлення оцінок і прогнозів розвитку об'єкта та результатів його справжнього розвитку [36, с. 333-336].

З огляду на зазначене, питання інституційного забезпечення здійснення систематизації законодавства у сфері оборони в межах загальної правотворчої діяльності Міноборони пропонуємо вирішити шляхом створення спеціально уповноваженого підрозділу з питань забезпечення правотворчої діяльності – Центра забезпечення правотворчості, який на постійній основі буде здійснювати аналітичну діяльність

шляхом проведення правового моніторингу та наукове супроводження правотворчої діяльності у Міноборони.

Ідея побудови структурно-функціональної моделі Центру забезпечення правотворчості базується на структурному поєднанні та функціональній взаємодії трьох блоків: наукового блоку, блоку систематизації законодавства (нормопроектний блок) та аналітичного блоку.

Серед основних завдань наукового блоку можна визначити:

- розробку проєктів документів публічної політики;
- наукове супроводження (експертизи) правотворчої діяльності;
- наукове забезпечення здійснення правового моніторингу.

Блок систематизації законодавства (нормопроектний блок) відповідальний за:

- облік нормативно-правових актів;
- систематизацію законодавства;
- участь у підготовці проєктів нормативно-правових актів;
- проведення обов'язкових експертиз проєктів нормативно-правових актів.

На аналітичний блок покладається:

- здійснення правового моніторингу;
- планування правотворчої діяльності;
- моніторинг індикаторів проблем;
- організація взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, представниками громадянського суспільства та іншими партнерами;
- підготовка пропозицій щодо удосконалення законодавства.

Однією з важливих умов планування штатної чисельності співробітників Центру забезпечення правотворчості є розподіл їх за основними напрямками діяльності або інститутами (субінститутами) законодавства у сфері оборони/військового законодавства, як приклад це можуть бути такі напрями: 1) основи оборони, питання мобілізації (демобілізації), застосування Збройних Сил України та інших військових формувань; 2) організація і функціонування Збройних Сил України та їх всебічне забезпечення, господарська діяльність та оборонні закупівлі; 3) військовий обов'язок і військова служба, соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей; 4) служба військ, правопорядок та забезпечення законності; 5) міжнародне співробітни-

цтво та міжнародна допомога у воєнній сфері. Такі пропозиції обумовлюють необхідність формування кожного блоку як мінімум з 6 осіб (начальник і 5 фахівців за профільним напрямом). Так, в результаті за кожним предметним комплексом законодавства буде закріплено 3 особи: науковець, аналітик та власне правотворець. Звісно, доцільно функції з обліку нормативно-правових актів, планування правотворчої діяльності та підготовки письмових пропозицій для керівництва Міноборони щодо удосконалення законодавства відокремити та закріпити за окремою особою (особами). Крім того, для забезпечення якісної підготовки документів публічної політики, доречно в межах наукового блоку створити окрему групу (наукову лабораторію) чисельністю від 3 осіб. З огляду на зазначене примірна чисельність Центру забезпечення правотворчості з керівництвом може нараховувати до 30 осіб. Центр доцільно підпорядковувати керівнику юридичної служби апарату Міноборони, який буде спрямовувати, координувати, всебічно забезпечувати та контролювати його діяльність.

Важливою прерогативою Центру забезпечення правотворчості має стати можливість повного та безперешкодного доступу співробітників до баз даних та інших джерел актуальної інформації, необхідної для здійснення якісної ревізії законодавства, проведення правового моніторингу та надання пропозицій щодо удосконалення нормативно-правових актів з питань оборони України. Другою обов'язковою умовою, точніше владним повноваженням, має бути можливість залучення представників інших структурних підрозділів апарату Міноборони, Апарату Головнокомандувача Збройних Сил України, Військової служби правопорядку, військових формувань, Держспецтрансслужби, установ, які безпосередньо підпорядковані Міноборони, структурних підрозділів Генерального штабу Збройних Сил України, інших органів військового управління, військових частин, підприємств, установ, організацій та інших осіб до виконання покладених на центр завдань. Співпраця Центру забезпечення правотворчості з іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, представниками громадянського суспільства створить додаткові можливості для отримання повної, достовірної та актуальної інформації про результати реалізації нормативно-правових актів у сфері оборони України.

Створення такого центру дозволить вирішити низку проблем в організації правотворчої діяльності в системі Міноборони в цілому, а саме:

1. Консолідує фахівців у сфері військового права та правотворчості, теоретиків і практиків, в одному спеціалізованому підрозділі. Необхідною вимогою укомплектування Центру, особливо наукового та правотворчого блоків, має бути залучення фахівців, які мають стаж роботи (військової/державної служби) у сфері військового права (наука і практика) не менше 10 років. Посади, пов'язані із аналітичною роботою, обліком законодавства та плануванням правотворчої діяльності, можуть займати особи з меншим досвідом роботи (військової/державної служби). Для формування дійсно професійного підрозділу досить важливим буде створення сприятливих умов для професійного розвитку, навчання та підвищення кваліфікації співробітників Центру за напрямками діяльності.

2. Розвантажить юридичну службу апарату Міноборони щодо деяких функцій організаційно-технічного характеру та дозволить підвищити якість продуктів нормопроектної роботи.

3. Забезпечить всебічну, ґрунтовну та якісну підготовку проєктів нормативно-правових актів, що підвищить загальний рівень ефективності законодавства у сфері оборони України.

4. Забезпечить належний контроль за якістю та ефективністю реалізації нормативно-правових актів у сфері оборони України.

5. Забезпечить виконання функції проведення правового моніторингу нормативно-правових актів у сфері оборони України, передбаченої Законом України “Про правотворчу діяльність”.

В частині удосконалення процесу систематизації законодавства у сфері оборони України Центр забезпечення правотворчості спроможний:

1. Налагодити процес безперервної систематизації законодавства у сфері оборони України, підтримання та відновлення його єдності та системності.

2. Забезпечити вчасне виявлення дефектів законодавства у сфері оборони України та вжиття заходів щодо їх невідкладного усунення.

3. Розробити наукове підґрунтя для планування та подальшого розвитку законодавства у сфері оборони України та здійснення його систематизації.

4. Розробляти документи публічної політики, у тому числі концепції проєктів нормативно-правових актів, які готуються у процесі або за результатами систематизації законодавства.

5. Розробляти проєкти нормативно-правових актів за результатами систематизації законодавства (консолідовані, кодифіковані акти, проєкти актів про внесення змін, доповнень, скасування, видання їх в новій редакції).

6. Консолідувати інформацію про актуальний стан законодавства у сфері оборони України (за допомогою спеціально створеної інформаційно-технічної системи забезпечення обліку та систематизації законодавства з використанням сучасних інформаційних технологій).

У підсумку можна констатувати, що задля налагодження ефективного, всебічного, послідовного та безперервного процесу систематизації законодавства у сфері оборони України в системі Міноборони доцільно удосконалити організаційні та правові інструменти її здійснення, зокрема, шляхом:

- розвитку інституційних спроможностей (створення відповідного підрозділу, уповноваженого на здійснення забезпечення правотворчої діяльності в системі Міноборони);
- формалізації правового механізму проведення правового моніторингу у сфері оборони України.

5. Висновки

Сучасні тенденції розвитку правових механізмів здійснення правотворчої діяльності зумовили особливу актуалізацію вирішення цих питань як в теорії, так і в практиці. Аналіз сутності, мети та завдань правотворчої діяльності показав особливу значущість систематизації законодавства не лише як техніко-юридичного інструменту, але й засобу реалізації конституційно-правової політики держави.

Узагальнюючи теоретичну природу поняття та сутності правової категорії “систематизація законодавства”, пропонується розглядати її у двох основних аспектах: 1) як практичний результат (продукт) узгодження нормативно-правових актів та наближення їх до збалансованої системи законодавства; 2) як поетапний процес організованого, системного та безперервного удосконалення національного законо-

давства (спрямованого на усунення колізій, прогалин, дублюючих та застарілих норм, оновлення нормативної бази), який містить в собі елементи правового моніторингу та власне систематизації як засобу юридичної техніки.

З точки зору організації оборони як основної функції держави, систематизація законодавства відіграє роль засобу забезпечення виконання правових заходів з підготовки до збройного захисту та організації відсічі у разі збройної агресії або збройного конфлікту. При цьому сама система законодавства у сфері оборони України визнається правовим засобом реалізації воєнної політики держави. В цілому, здійснення правотворчої діяльності у сфері оборони України є складовою загального забезпечувального механізму формування та реалізації воєнної (оборонної) політики держави.

Систематизація законодавства у сфері оборони України є видом юридичної діяльності, складовою правотворчої діяльності, яка полягає у здійсненні уповноваженими суб'єктами безперервної організованої систематичної юридико-аналітичної діяльності щодо виявлення дефектів оборонного законодавства та їх усунення з метою узгодження та удосконалення правового регулювання у сфері оборони України, підтримання сталості правової системи держави в цілому під час оновлення національного законодавства та забезпечення високого рівня задоволення потреб держави, суспільства та окремих осіб в межах реалізації функції з оборони держави.

Новелізація законодавства у сфері правотворчої діяльності обумовлює необхідність удосконалення організаційно-правових аспектів здійснення правотворчої діяльності в системі Міноборони. Об'єктивні потреби щодо налагодження процесу проведення правового моніторингу, покращення процедур проведення експертиз проєктів нормативно-правових актів, гарантування якісної розробки документів публічної політики вимагають докорінного перегляду підходів до інституційного та правового забезпечення правотворчої діяльності в системі Міноборони, у тому числі шляхом впровадження аналітичного та наукового супроводження цієї діяльності.

Орієнтація на ефективну реалізацію воєнної політики держави та необхідність впровадження новітніх процедур та наукових розвідок у правотворчу діяльність Міноборони обумовлюють доцільність роз-

робки відомчого правового інструментарію, що буде регулювати ці процеси, а також створення допоміжної інституції – підрозділу, який би поєднував аналітичний, науковий та власне правотворчий компоненти у своїй діяльності.

Удосконалення організаційно-правового інструментарію забезпечення правотворчої діяльності в системі Міноборони, у тому числі налагодження безперервного процесу систематизації законодавства у сфері оборони України, дозволить підвищити якість та ефективність нормативно-правових актів та матиме позитивний вплив на процедури прийняття управлінських рішень під час реалізації воєнної політики.

Список літератури:

1. Бобровник С. В., Шебельський В. Є. Правотворчість. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редколегія: Ю. С. Шемшученко (голова редколегії) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П-С, 2003.
2. Сердюк І. А. Методологічний аналіз інтерпретацій поняття “правотворчість”. *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 2. С. 69–78.
3. Кот О. О., Колодій А. М. Принципи правотворчої діяльності згідно Закону України “Про правотворчу діяльність”. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Том 31, № 2. С. 15-33.
4. Правотворчість в Україні : перспективи законодавчого врегулювання : збірник наукових праць / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. – Одеса : Видавничий дім “Тельветика”, 2022. – 226 с.
5. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення: 12.08.2025).
6. Систематизація законодавства України як важлива складова правотворчої діяльності в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Київ : Алерта, 2024. 248 с.
7. Про затвердження Порядку проведення юридичної (правової) експертизи підзаконних нормативно-правових актів, прийняття рішення про їх державну реєстрацію або про відмову в такій реєстрації, включення їх до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів : постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2024 р. № 1537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1537-2024-%D0%BF#n13> (дата звернення: 25.08.2025).
8. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
9. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик, Л. М. Горбунова, М. О. Теплюк, Л. В. Гульченко, В. І. Риндюк ; за заг. ред. О. І. Ющика. Київ : Парламентське вид-во, 2007. 208 с.

10. Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 220 с.

11. Риндюк В. І. Упорядкування законодавства: до співвідношення з деякими теоретико-правовими поняттями. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 24-27.

12. Риндюк В. І. Упорядкування законодавства України: теоретико-методологічний та техніко-юридичний аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2021. 318 с.

13. Косович В. М. Кодифікаційна техніка як засіб удосконалення нормативно-правових актів України. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 8. С. 40–50.

14. Колодій А. М., Лапко А. Г., Хальота А. І. Закон України “Про правовий моніторинг нормативно-правових актів”: необхідність, структура та закономірності набрання чинності. *Нове українське право*. 2025. Вип. 2. С. 27-36.

15. Колодій А. М., Тернавська В. М. Правовий моніторинг – засіб забезпечення конституційно-правової політики в Україні. *Нове українське право*. 2023. Вип. 1. С. 95-104.

16. Остапенко А. І. Теоретико-правові аспекти систематизації законодавства у сфері оборони України. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 421-429.

17. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 25.08.2025).

18. Козаченко О. В. Таксономічна система правових заходів (на прикладі кримінально-правових заходів) / О. В. Козаченко // *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття* (до 25-річчя Національного університету “Одеська юридична академія” та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2022. Т. 2. С. 255-258.

19. Сидоренко О. П. Правове забезпечення: до питання інтерпретації поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 39-46.

20. Свешніков С. В., Бочарніков В. П. Воєнна політика: сутність і проблеми формування й реалізації. *Наука і оборона*. 2018. № 1. С. 23-28.

21. Тернавська В. М. Засоби реалізації правової політики: теоретико-методологічний аналіз. *Правова держава*. 2019. № 35. С. 25-32.

22. Обушенко Н. М. Суть і значення систематизації законодавства в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 101-106.

23. Про затвердження Положення про порядок роботи з законопроектами та іншими документами, що вносяться Президентом України на розгляд Верховної Ради України : Указ Президента України від 30 березня

1995 р. № 270/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/95#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

24. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-p> (дата звернення: 12.09.2025).

25. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

26. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17?find=1&text=%D1%83%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB#w1_1 (дата звернення: 10.09.2025).

27. Офіційний сайт Міністерства оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/pro-nas> (дата звернення: 10.09.2025).

28. Про Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: Указ Президента України від 30 січня 2019 р. № 23/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23/2019#Text> (дата звернення: 10.09.2025).

29. Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. № 1040. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.09.2025).

30. Про затвердження Положення про Департамент юридичного забезпечення Міністерства оборони України: Наказ Міністерства оборони України від 10 червня 2020 р. № 190.

31. Про затвердження Положення про Головне управління військової юстиції: Наказ Міністерства оборони України від 18 липня 2023 року № 412 (в редакції наказу Міноборони від 30 травня 2025 року № 352).

32. Котляренко О. П. Наукове забезпечення правотворчого процесу в системі Міністерства оборони України. *Проблеми правового забезпечення оборони України*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2024 р.). Київ; Одеса: Фенікс, 2024. С. 60-67.

33. Котляренко О. П., Остапенко А. І. Реалізація принципу наукового забезпечення у правотворчому процесі в системі Міністерства оборони України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 48-52.

34. Правовий моніторинг ефективності застосування законодавства у сфері оборони України: звіт про НДР (закл.) / керівник О. П. Котляренко; Національний університет оборони України. Київ, 2024. 184 с. – Держ. реєстрація № 0121U111157. – Шифр “Моніторинг”.

35. Про затвердження Порядку здійснення правового моніторингу у сферах судоустрою та судочинства, кримінальної юстиції, доступу громадян до правосуддя та безоплатної правничої допомоги, здійснення адвокатської діяльності, судово-експертної діяльності, організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) та банкрутства:

Наказ Міністерства юстиції України від 29 квітня 2024 р. № 1261/5. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/04/30/20240430145037-63.pdf> (дата звернення: 02.09.2025).

36. Поліщук О. М., Свешніков С. В., Бочарніков В. П. Погляди на побудову системи аналітичної підтримки формування воєнної політики України. *Збірник наукових праць “Гілея: науковий вісник”*. 2020. Вип. 156 (№ 5). С. 332-338.

References:

1. Bobrovnyk, S. V., & Shebelskyi, V. Ye. Pravotvorchist [Law-making]. In Yu. S. Shemshuchenko (Ed.). *Iurydychna entsyklopediia* (Vol. 5: P–S, pp. 82–84). Kyiv: Ukr. entsykl. (in Ukrainian).
2. Serdiuk, I. A. (2017). Metodolohichniy analiz interpretatsii poniattia “pravotvorchist” [Methodological analysis of interpretations of the concept of “law-making”]. *Naukovyi visnyk DDUVS*, no. 2, pp. 69–78. (in Ukrainian).
3. Kot, O. O., & Kolodii, A. M. (2024). Pryntsypy pravotvorchoi diialnosti zghidno Zakonu Ukrainy “Pro pravotvorchu diialnist” [Principles of law-making activity according to the Law of Ukraine “On Law-Making Activity”]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 31(2), 15–33. (in Ukrainian).
4. Pravotvorchist v Ukraini: perspektyvy zakonodavchoho vrehuliuvannia [Law-making in Ukraine: prospects for legislative regulation] (2022). O. O. Kot, A. B. Hryniak, & N. V. Milovska (Eds.). Odesa: Vydavnychiy dim “Helvetyka”. (in Ukrainian).
5. Pro pravotvorchu diialnist [On Law-Making Activity]: Zakon Ukrainy vid 24 serpn. 2023 r. № 3354-IX. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2023. No. 79. Art. 4467. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (in Ukrainian).
6. Systematyzatsiia zakonodavstva Ukrainy yak vazhlyva skladova pravotvorchoi diialnosti v umovakh yevrointehratsii [Systematization of the legislation of Ukraine as an important component of law-making activity in the context of European integration] (2024). O. O. Kot, A. B. Hryniak, & N. V. Milovska (Eds.). Kyiv: Alerta. (in Ukrainian).
7. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia yurydychnoi (pravovoi) ekspertyzy pidzakonnnykh normatyvno-pravovykh aktiv [On approval of the Procedure for conducting legal expertise of by-laws...]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 hrud. 2024 r. No. 1537. (2024). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1537-2024-%D0%BF#n13> (in Ukrainian).
8. Zaichuk, O. V., & Onishchenko, N. M. (Eds.). (2008). *Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs* [Theory of state and law. Academic course] (2nd ed., rev. and suppl.). Kyiv: Yurinkom Inter. (in Ukrainian).
9. Shemshuchenko, Y. S., Yushchuk, O. I., Horbunova, L. M., Tepluk, M. O., Hulchenko, L. V., & Ryndiuk, V. I. (2007). *Kodyfikatsiia zakonodavstva Ukrainy: teoriia, metodolohiia, tekhnika* [Codification of the legislation of Ukraine: theory, methodology, technique]. *Parlamentske vydavnytstvo*. (in Ukrainian).

10. Sytematyzatsiia zakonodavstva Ukrainy: problemy ta perspektyvy vdoskonalennia [Systematization of the legislation of Ukraine: problems and prospects for improvement]. (2003). In: *t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy*. (in Ukrainian).
11. Ryndiuk, V. I. (2018). Upriadkuvannia zakonodavstva: do spivvidnoshennia z deiakymy teoretyko-pravovymy poniattiamy [Systematization of legislation: towards the correlation with some theoretical and legal concepts]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (2), 24–27. (in Ukrainian).
12. Ryndiuk, V. I. (2021). Uporiadkuvannia zakonodavstva Ukrainy: teoretyko-metodolohichni ta tekhniko-iurydychni aspekty [Ordering of the legislation of Ukraine: theoretical-methodological and technical-legal aspects] [Doctoral dissertation, Vadym Hetman Kyiv National Economic University]. (in Ukrainian).
13. Kosovych, V. M. (2013). Kodyfikatsiina tekhnika yak zasib udoskonalennia normatyvno-pravovykh aktiv Ukrainy [Codification technique as a means of improving regulatory and legal acts of Ukraine]. *Naukovo-informatsiyni visnyk*, (8), 40–50. (in Ukrainian).
14. Kolodii, A. M., Lapko, A. H., & Khaliota, A. I. (2025). Zakon Ukrainy "Pro pravovyi monitorynh normatyvno-pravovykh aktiv": neobkhdnist, struktura ta zakonodavna nabrannia chynnosti [The Law of Ukraine "On Legal Monitoring of Regulatory and Legal Acts": necessity, structure and patterns of entry into force]. *Nove ukrainske pravo*, (2), 27–36. (in Ukrainian).
15. Kolodii, A. M., & Ternavska, V. M. (2023). Pravovyi monitorynh – zasib zabezpechennia konstytutsiino-pravovoi polityky v Ukraini [Legal monitoring – a means of ensuring constitutional and legal policy in Ukraine]. *Nove ukrainske pravo*, (1), 95–104. (in Ukrainian).
16. Ostapenko, A. I. (2023). Teoretyko-pravovi aspekty systematyzatsii zakonodavstva u sferi oborony Ukrainy [Theoretical and legal aspects of legislation systematization in the field of defense of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo*, (1), 421–429. (in Ukrainian).
17. Pro oboronu Ukrainy [On the Defence of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 6 hrud. 1991 r. No. 1932-XII. (1991). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (in Ukrainian).
18. Kozachenko, O. V. (2022). Taksonomichna systema pravovykh zakhodiv (na prykladi kryminalno-pravovykh zakhodiv) [Taxonomic system of legal measures (on the example of criminal law measures)]. In S. V. Kivalov (Ed.), *Yevropeiskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka...* (Vol. 2, pp. 255–258). Odesa: Vydavnychiy dim "Helvetyka". (in Ukrainian).
19. Sydorenko, O. P. (2018). Pravove zabezpechennia: do pytannia interpretatsii poniattia [Legal support: to the issue of concept interpretation]. *Aktualni problemy vitchyznianoi yurysprudentsii*, (1), 39–46. (in Ukrainian).
20. Svieshnikov, S. V., & Bocharnikov, V. P. (2018). Voienna polityka: sutnist i problemy formuvannia y realizatsii [Military policy: essence and problems of formation and implementation]. *Nauka i oborona*, (1), 23–28. (in Ukrainian).

21. Ternavska, V. M. (2019). Zasoby realizatsii pravovoi polityky: teoretyko-metodolohichniy analiz [Means of realization of legal policy: theoretical and methodological analysis]. *Pravova derzhava*, (35), 25–32. (in Ukrainian).

22. Obushenko, N. M. (2020). Sut i znachennia systematyzatsii zakonodavstva v Ukraini [The essence and meaning of the systematization of legislation in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, (4), 101–106. (in Ukrainian).

23. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok roboty z zakonoproektamy ta inshymy dokumentamy... [On approval of the Regulation on the procedure for working with draft laws and other documents...]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 berez. 1995 r. No. 270/95. (1995). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/95#Text> (in Ukrainian).

24. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo oborony Ukrainy [On approval of the Regulation on the Ministry of Defence of Ukraine]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 lystop. 2014 r. No. 671. (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-п> (in Ukrainian).

25. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro derzhavnu reiestratsiiu normatyvno-pravovykh aktiv [On approval of the Regulation on state registration of normative legal acts...]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 hrud. 1992 r. No. 731. (1992). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).

26. Pro tsentralni orhany vykonavchoi vlady [On central executive bodies]: Zakon Ukrainy vid 17.03.2011 r. No. 3166-VI. (2011). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17?find=1&text=%D1%83%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB#w1_1 (in Ukrainian).

27. Ministerstvo oborony Ukrainy. (n.d.). Ofitsiinyi sait Ministerstva oborony Ukrainy [Official website of the Ministry of Defence of Ukraine]. Retrieved from <https://mod.gov.ua/pro-nas> (in Ukrainian).

28. Pro Polozhennia pro Heneralnyi shtab Zbroinykh Syl Ukrainy [On the Regulation on the General Staff of the Armed Forces of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 sich. 2019 r. No. 23/2019. (2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23/2019#Text> (in Ukrainian).

29. Pro zatverdzhennia Zahalnoho polozhennia pro yurydychnu sluzhbu ministerstva... [On approval of the General Regulation on the legal service of the ministry...]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 lystop. 2008 r. No. 1040. (2008). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2008-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).

30. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Departament yurydychnoho zabezpechennia Ministerstva oborony Ukrainy [On approval of the Regulation on the Legal Support Department of the Ministry of Defence of Ukraine]: Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 10 cherv. 2020 r. No. 190. (2020). (in Ukrainian).

31. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Holovne upravlinnia viiskovoi yustytzii [On approval of the Regulation on the Main Directorate of Military Justice]: Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 18 lyp. 2023 r. No. 412 (v red. nakazu Ministerstva oborony Ukrainy vid 30 trav. 2025 r. No. 352). (2025). (in Ukrainian).

32. Kotliarenko, O. P. (2024). Naukove zabezpechennia pravotvorchoho protsesu v systemi Ministerstva oborony Ukrainy [Scientific support of the law-making process in the system of the Ministry of Defence of Ukraine]. In *Problemy pravovoho zabezpechennia oborony Ukrainy* (pp. 60–67). Kyiv; Odesa: Feniks. (in Ukrainian).

33. Kotliarenko, O. P., & Ostapenko, A. I. (2025). Realizatsiia pryntsypu naukovooho zabezpechennia u pravotvorchomu protsesi v systemi Ministerstva oborony Ukrainy [Implementation of the principle of scientific support in the law-making process in the system of the Ministry of Defense of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (1), 48–52. (in Ukrainian).

34. Pravovyi monitorynh efektyvnosti zastosuvannia zakonodavstva u sferi oborony Ukrainy [Legal monitoring of the effectiveness of the application of legislation in the field of defense of Ukraine]. (2024). (Report No. 0121U111157). O. P. Kotliarenko (Head). National Defence University of Ukraine. (in Ukrainian).

35. Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia pravovoho monitorynhu u sferakh sudoustroiu ta sudochynstva... [On approval of the Procedure for legal monitoring in the spheres of judiciary and judicial proceedings...]: Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 29 kvit. 2024 r. No. 1261/5. (2024). Retrieved from <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/04/30/20240430145037-63.pdf> (in Ukrainian).

36. Polishchuk, O. M., Svieschnikov, S. V., & Bocharnikov, V. P. (2020). Pohliady na pobudovu systemy analitychnoi pidtrymky formuvannia voiennoi polityky Ukrainy [Views on building a system of analytical support for the formation of military policy of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats "Hileia: naukovyi visnyk"*, 156(5), 332–338. (in Ukrainian).